

Косаревич Н.Б.,
кандидат економічних наук, докторант
кафедри публічного управління та адміністрування
Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу,
м. Івано-Франківськ

ВИКЛИКИ В УПРАВЛІННІ ДОХОДАМИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЙ ВІЙНИ

Війна на території України стала безпрецедентним викликом для всіх сфер суспільного життя, зокрема для функціонування місцевих бюджетів. Значна частина територій зазнала руйнувань, зменшилась економічна активність, а витрати на забезпечення безпеки та соціальний захист значно зросли. В таких умовах ефективне управління доходами місцевих бюджетів є ключовим завданням для забезпечення життєдіяльності громад та виконання державних функцій. Тому важливо визначити основні проблеми та перспективи управління доходами місцевих бюджетів в умовах війни, дослідити сучасний стан бюджетно-податкового регулювання задля подальшого розвитку місцевих фінансів і вдосконалення управлінських процесів.

Розв'язана росією війна спричинила масштабну економічну кризу, яка на пряму призвела до значних втрат економічного потенціалу українських регіонів, що відобразилося у зниженні доходів місцевих бюджетів, руйнуванні інфраструктури, втраті робочих місць та міграції населення. На територіях, які перебувають у зоні бойових дій або тимчасової окупації, значно зменшились надходження від податків через руйнування підприємств, зупинку малого та середнього бізнесу, втрату робочих місць. Так, у 2022 році деякі регіони зазнали втрат до 70% від запланованих доходів. Одночасно з цим, відбувається переспрямування коштів на гуманітарну допомогу, відновлення критичної інфраструктури та підтримку внутрішньо переміщених осіб. Зі сторони Державного бюджету України є намагання компенсувати втрати шляхом перерозподілу фінансових ресурсів, але можливості централізованого фінансування залишаються обмеженими [4].

Управління доходами місцевих бюджетів в умовах війни стикається з

численними викликами, пов'язаними як із зовнішніми факторами (руйнуванням економіки, збройними діями), так і з внутрішніми труднощами (адміністрування податків, нерівномірний розподіл ресурсів та ін.).

Військові дії на значній частині території України призвели до суттєвого скорочення обсягів оподаткованого доходу. У 2022 році ВВП України скоротився на 29,1 відсотка, що напряду вплинуло на зменшення податкових надходжень до місцевих бюджетів. Внаслідок руйнування бізнесу та міграції населення, у прифронтових регіонах податкові надходження впали на 50–80%. Зокрема, у Донецькій області місцеві бюджети втратили понад 12 млрд. гривень потенційних доходів у 2022 році. У 2023 році частка підприємств, що продовжували працювати на окупованих територіях, становила лише 7%, тоді як у 2021 році цей показник сягав 92% [7].

У районах бойових дій або на тимчасово окупованих територіях адміністрування податків стає практично неможливим через відсутність державних органів і руйнування адміністративної інфраструктури. За оцінками Державної податкової служби, близько 15% платників податків не мають змоги виконувати свої зобов'язання через фізичне знищення активів чи евакуацію [8]. Проблема існує й в тилкових регіонах: понад 20% малих підприємств мають труднощі у виконанні податкових вимог через нестачу фінансів або зміну юридичної адреси. У 2022 році держава втратила близько 50 млрд. гривень потенційних доходів через неможливість ефективного адміністрування податків на окупованих територіях. Також спостерігається нерівномірність розподілу ресурсів між регіонами. Війна загострила дисбаланс між фінансовими можливостями територій. Регіони, які приймають чисельну кількість внутрішньо переміщених осіб, стикаються з різким зростанням соціальних витрат, які не завжди компенсуються за рахунок державних дотацій. За даними Міністерства фінансів України, у 2022 році лише 30% громад отримали достатню фінансову підтримку для покриття витрат на допомогу переселенцям. У Харківській області на одну внутрішньо переміщену особу витрачалося в середньому 12 000 гривень, тоді як у центральних регіонах ця цифра становила 7 000 гривень [6].

Потреби у фінансуванні видатків зросли у декілька разів через війну, тоді як

доходи місцевих бюджетів скоротилися. Це створює дефіцит, який у багатьох регіонах доводиться покривати за рахунок резервних фондів або дотацій. У 2022 році обсяги витрат на різні виплати соціальної допомоги зросли на 45%, тоді як доходи місцевих бюджетів скоротилися на 23%. Наприклад, Львівська область витратила на допомогу переселенцям понад 5 млрд. гривень за 2022 рік, тоді як дотації з державного бюджету покрили лише 3,2 млрд. гривень.

В умовах війни зростає ризик нецільового використання ресурсів, особливо у громадах, які отримують значну міжнародну допомогу. Згідно з аналізом Рахункової палати України, у 2023 році понад 15% коштів, виділених на відновлення інфраструктури, не мали належної звітності. Впровадження електронних інструментів для контролю за бюджетними коштами (таких як система Prozorro) значно ускладнюється в регіонах з обмеженим доступом до інтернету або зруйнованими комунікаціями.

У багатьох випадках місцеві бюджети не можуть самостійно забезпечити фінансування критичних потреб і залежать від зовнішніх дотацій. У 2023 році 40% доходів місцевих бюджетів у регіонах з підвищеною небезпекою надходило у вигляді міжнародної допомоги або субвенцій. Це створює ризик нестабільності, якщо обсяги зовнішнього фінансування зменшаться. Наприклад, Одеська область отримала 2,5 млрд. гривень міжнародної допомоги для покриття дефіциту бюджету, що становило 35% від загальних доходів.

Враховуючи викладене, слід відмітити, що ефективне управління доходами місцевих бюджетів є критично важливим для стійкості українських громад в умовах війни. Попри втрати, громади шукають шляхи для мобілізації ресурсів, спираючись на міжнародну допомогу, реформу децентралізації та інноваційні підходи. Для подальшого успішного розвитку необхідно впроваджувати сучасні технології, підсилювати адміністрування доходів та забезпечувати прозорість у використанні коштів.

Список використаних джерел:

1. Бюджетний кодекс України: Кодекс України від 8 липня 2010 р. № 2456-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/ed20180101>
2. Про місцеве самоврядування в Україні. Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
4. Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 2022 р. № 252. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/252-2022-%D0%BF#Text>
5. Офіційний сайт Міністерства фінансів України . URL: www.minfin.gov.ua
6. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. URL: www.treasury.gov.ua
7. Офіційний сайт Державної податкової служби України. URL: <https://tax.gov.ua/>